

Dėl gyventojų pajamų mokesčio įstatymo Nr. IX-1007 2, 8, 16, 17, 21 ir 37 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 12-1 straipsniu įstatymo projekto

Teikiame ekspertizę dėl gyventojų pajamų mokesčio (GPM) įstatymo Nr. IX-1007 2, 8, 16, 17, 21 ir 37 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 12-1 straipsniu įstatymo projekto (toliau – įstatymo projektas), kuriuo siekiama panaikinti GPM režimą ilgalaikiam investavimui į investicinio gyvybės draudimo (IGD) bei pensijų kaupimo fondus (toliau – GPM režimas) ir įteisinti investicinę sąskaitą.

Siekis įteisinti „investicinės sąskaitos institutą“¹ yra sveikintinas ir ilgai lauktas pokytis, tačiau jo nauda neatsveria žalos, kurią atneštų GPM režimo įmokoms į III pakopos pensijų ir IGD fondus panaikinimas. Šio režimo kaupiamojoje pensijų sistemoje atsisakymas tik dar labiau pagilintų demografines ir socialines problemas, susijusias su finansine žmonių gerove senatvėje.

Dažni pakeitimai didina visuomenės nepsitikėjimą, trukdo stabiliai taupyti ir sukaupti pakankamai turto oriai pensijai.

GPM įstatymo 21 str. nuostata, leidžianti iš savo apmokestinamųjų pajamų atimti dalį pagal investicinio gyvybės draudimo sutartis ir į pensijų fondus sumokėtų įmokų, turėtų būti išlaikyta.

- **Subsidiarumo principo įgyvendinimas.** GPM įstatymo 21 str. nuostata, leidžianti atimti išlaidas įmokoms į ilgalaikį investavimą ir taupymą, neturėtų būti laikoma mokestine lengvata. Šiuo instrumentu yra įgyvendinamas subsidiarumo principas, kai ekonominės veiklos pajamos arba išlaidos papildo valstybės funkcijas ir ilgainiui sukuria subsidiarią gyventojų ir valstybės atsakomybę. Todėl panaikinus aptariamą GPM režimo nuostatą sumažėtų subsidiari žmogaus ir Valstybės atsakomybė už finansinę žmogaus gerovę senatvėje.
- **Pensijų sistemos stabilumas.** Pensijų draudimo sistema Lietuvoje susiduria su sisteminėmis problemomis – pensijos yra vienos mažiausių Europos Sąjungoje ir net 41 proc. šalies gyventojų jaučiasi esantys neužtikrinti, kad išėjus į pensiją jų turimų santaupų pakaks norimam pragyvenimo lygiui palaikyti. Prie to prisideda dažnos pensijų modelio pertvarkos – neaiški ateities perspektyva lemia žemą visuomenės pasitikėjimą

¹ Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo Nr. IX-1007 2, 8, 16, 17, 21 ir 37 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 12-1 straipsniu įstatymo projekto aiškinamasis raštas, 2023, https://e-seimas.lrs.lt/rs/lasupplement/TAD/7a5e7aa1103411ee9ac6bb8cb9c06455/25438d70107b11ee9ac6bb8cb9c06455/format/ISO_PDF/.

sistemos ilgalaikiškumu ir tvarumu. Sistemos stabilumą pakerta siūlymas naikinti paskatą investuoti į ilgalaikio taupymo produktus.

- **Augantis sistemos patrauklumas.** 2009 m. sumažinus II pakopos pensijų fonduose kaupiamų įmokų dalį nuo 5,5 proc. iki 2 proc., žmonės buvo nusivylę ir, palikę II pakopos pensijų kaupimą, rinkosi III pakopos draudimą. Nuo 2009 m. iki 2022 m. gyventojų, kaupiančių III pakopos pensijų fonduose, skaičius išaugo 4,5 karto, tuo tarpu kaupiančiųjų II pakopos pensijų fonduose skaičius padidėjo tik 1,4 karto². Šie duomenys iliustruoja augantį III pakopos pensijų fondų patrauklumą ir augančią gyventojų motyvaciją kaupti pensijai savarankiškai, taigi ir GPM režimo svarbą ilgalaikiam taupymui.
- **Pensijos dydžio adekvatumas.** Europos bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO) duomenimis, 2000 m. Lietuvoje gimęs jaunuolis, pradėjęs dirbti 2022 m. gaus tik 28,9 proc. buvusio vidutinio atlyginimo dydžio pensiją. Visuomenei senstant, Sodros problemą derėtų spręsti sudarant sąlygas žmonėms patiems kaupti savo senatvei.
- **Adekvачios atskaitymų ribos nustatymas.** Tam, kad žmonės sukauptų pakankamą pensiją ir išlaikytų adekvatų pajamų lygį senatvėje, būtina naikinti maksimalią leistiną atskaitymų ribą arba ją indeksuoti. Galiojant nuostatai, jog bendra atimamų išlaidų suma negali viršyti 25 proc. apmokestinamųjų pajamų, nominalus leistinas atskaityti 1500 eurų išlaidų dydis yra perteklinis reikalavimas, kurio reikėtų atsisakyti, siekiant padidinti pensijų sistemos adekvatumą.

Dėl aukštos infliacijos išaugę pajamų ir išlaidų nominalieji dydžiai lemia situaciją, kai reali atskaitoma suma proporciškai nuolat mažėja. Todėl mokesčių našta yra sumažinama santykinai mažiau, nei buvo numatyta įstatymo leidėjo. Tikslinga palikti tik 25 proc. apmokestinamųjų pajamų ribojimą, o jeigu nesiryžtama tam, tikslinga kuo skubiau indeksuoti maksimalią leidžiamą atimti iš pajamų sumą.

GPM režimo ilgalaikiam investavimui naikinimas yra grindžiamas Lietuvos Banko 2023 m. atliktu IGD rinkos tyrimu. Juo nustatyta, kad „dažnai klientui siūloma jo poreikių neatitinkanti gyvybės draudimo sutartis“³, o parduodant gyvybės draudimo sutartį „kaip vienas pagrindinių

² Pensijų fondų dalyvių skaičius. Valstybės duomenų agentūra, 2023. Nuoroda į šaltinį: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize#/>

³ Lietuvos Banko pasiūlymai investicinio gyvybės draudimo rinkos veikimui gerinti. Dokumentas viešai konsultacijai. Lietuvos bankas, 2023. Nuoroda į šaltinį: https://www.lb.lt/uploads/consultations/docs/39962_7ec6e0f0108847c4083ee6b81fb04680.pdf

sutarties privalumų beveik visais atvejais pateikiama galimybė pasinaudoti GPM mokesčio lengvata⁴, o tai esą iškreipia gyventojų tikrąsias motyvacijas ir pasirinkimą investuoti.

Pažymėtina, kad GPM režimo ilgalaikiam taupymui akcentavimas finansinių produktų pardavimo metu nėra IGD ar pensijų fondų rinkų yda, bet būtinybė, kurią laiduoja pats tokio režimo įtvirtinimas įstatyme, siekiant sukurti žmonėms adekvačias taupymo sąlygas. Šis režimas buvo įvestas būtent kaip motyvacinė priemonė, kurią privalo naudoti ir naudoja IGD ir pensijų fondų brokeriai, siekdami paskatinti žmogaus pasiryžimą taupyti ir atidėti savo vartojimo poreikius.

LB atlikta IGD rinkos analizė, kuria aiškinamajame projekto rašte remiasi projekto rengėjai, neįrodo poreikio keisti apmokestinimo režimo. Slaptieji pirkimai, kurių pagrindu daromos išvados, buvo vykdyti tik iki pasiūlymo gavimo momento, tačiau realiai produktai nupirkti nebuvo. **Žmogaus pasirinkimas įsigyti IGD produktą turėtų būti apspręstas jo paties poreikiais, motyvacijomis ir žiniomis, bet ne dirbtine jo apsauga įstatymais ir IGD rinkos apribojimais.** Todėl remiantis atliktu tyrimu, nevertėtų daryti sprendimų, kurie darys neigiamą įtaką žmonių motyvacijai ilgalaikiam taupymui, taip blogindami šių žmonių finansines perspektyvas senatvėje.

Investicinės sąskaitos, leidžiančios vykdyti investicijas GPM mokant tik nuo vartojimui, o ne reinvestavimui panaudojamų lėšų, įteisinimas yra sveikintinas žingsnis. Analogiškas apmokestinimo principas turėtų būti taikomas ir juridinių asmenų pelnui.

- **Paprastesnis apmokestinimo modelis.** Sudėtingas pajamų iš finansinių produktų apmokestinimo režimas apsunkina investavimą, o reinvestuojamų pajamų apmokestinimas sumažina galutinę turto vertę. Investicinės sąskaitos įteisinimas yra sveikintinas žingsnis, leisiantis investuotojams mokesčius mokėti tik tada, kai iš sąskaitos pinigai išimami vartojimui. Be to, galutinė sumokėtų mokesčių suma gali būti netgi didesnė, nes reinvestuoto turto neapmokestinimas leis sukaupti didesnę turto vertę, taigi, ir didesnę mokesčio bazę.
- **Investicinė sąskaita negali pakeisti GPM režimo III pakopai ir IGD.** Investicinės sąskaitos tikslas skiriasi nuo GPM režimo. GPM režimas yra tiesiogiai susietas su finansine gerove senatvėje ir pensijų adekvatumo užtikrinimu. Būtina atsižvelgti į tai, kad investicinės sąskaitos režimas nėra tiesiogiai susietas su pensijų sistema – į sąskaitą

⁴ Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo Nr. Ix-1007 2, 8, 16, 17, 21 Ir 37 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 121 straipsniu įstatymo projekto aiškinamasis raštas, 2023, https://e-seimas.lrs.lt/rs/lasupplement/TAD/7a5e7aa1103411ee9ac6bb8cb9c06455/25438d70107b11ee9ac6bb8cb9c06455/format/ISO_PDF/.

yra atidedamos lėšos po mokesčių, o senatvės aprūpinimui lėšos turi būti skiriamos nuo pajamų prieš mokesčius. Siūlymas įvesti investicinę sąskaitą atneštų teigiamą pokytį tik tuo atveju, jei būtų išlaikytas įmokų į investicinį gyvybės draudimą bei III pakopos pensijų fondus mokestinis režimas, kurio tikslas yra užtikrinti finansinę gerovę senatvėje.

Atsižvelgiant į tai, daugiau negu pusės brandžių Lietuvos gyventojų finansinis išsilavinimas yra vidutinis⁵, būtina užtikrinti, kad gyventojams būtų patrauklu kaupti per profesionalius investuotojus. Ilgalaikis investavimas fonduose leidžia patikėti savo investicinio portfelio valdymą profesionalui, kuris, su atitinkamu išsilavinimu, investuoja lėšas pagal gyventojų individualų rizikos lygį diversifikuotomis kryptimis. Investicinė sąskaita skirta profesionaliems investuotojams ir nėra susieta su finansine grove pensijoje, nes pinigai iš investicinės sąskaitos gali būti išimami bet kada.

- **Investicinės sąskaitos principų pritaikymas įmonių pelnui.** Mokesčių sudetingumas bei reinvestuojamų pajamų apmokestinimas yra dar opesnė problema įmonėms. Dėl to, derėtų įgyvendinti investicinės sąskaitos apmokestinimo principus ir įmonių pelnui, kad šios galėtų mokėti mokesčius tik tada, kai paskirsto uždirbtą pelną. Tam derėtų įgyvendinti paskirstytojo pelno mokesčio modelį.

⁵ Monitoring the level of financial literacy in the EU. Europos Komisija, 2023. Nuoroda į šaltinį: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2953>